

Stilte in de klas?

Marcel Schmeier & Anton Horeweg

In een effectieve les krijgen leerlingen regelmatig de kans om te overleggen en samen te werken. Door te verwoorden en te luisteren, leren ze van en met elkaar. Praten draagt bij aan beter leren en dus is er meestal veel geluid in de les. Maar wat zegt onderwijsliteratuur eigenlijk over stilte in de klas? Kan stilte het leren óók versterken? Wat is de pedagogische en didactische kracht van stilte? Een verkenning.

LAWAAI HINDERT HET LEREN

Gemiddeld luisteren leerlingen 45 tot 60 procent van een schooldag naar de leerkracht en naar elkaar (Mealings, 2015). Om goed te kunnen verstaan wat er wordt gezegd, is het belangrijk dat het rustig is in de klas. Lawaai beïnvloedt de verstaanbaarheid negatief en het kost leerlingen meer energie om geconcentreerd te luisteren. Leerlingen maken tot twintig procent meer fouten als het niet stil is in de klas tijdens het maken van vragen en opdrachten (BBC, 2002). Bij teveel ruis zijn ze bovendien sneller vermoeid en vertonen ze meer gedragsproblemen (Leefmilieu Brussel, 2014).

Om geconcentreerd te kunnen werken, adviseert de Arbo (2017) om in de klas te streven naar een geluidsniveau van maximaal 60 dB(A). Geroezemoes in klas staat gelijk aan ongeveer 40 dB(A) en bij groepswork is er al snel sprake van 80 dB(A) (Leefmilieu Brussel, 2015).

Geluid van buiten de klas kan het leren eveneens hinderen. Onderzoek op een basisschool in New York laat zien dat de kinderen die les kregen in de lokalen naast een treinspoor aan het eind van groep 8 gemiddeld een jaar achterliepen op leeftijdsgenoten die werden onderwezen in stillere lokalen, aan de andere zijde van de school (Bronzaft & McCarthy, 1975).

ONDERBREKING HINDERT HET LEREN

Behalve lawaai verstoren ook onderbrekingen het leerproces. Ongedisciplineerde medeleerlingen of jarigen die de klassen langs gaan, zijn hiervan voorbeelden. Het kost leerlingen na een verstoring

tijd om weer volledig terug te keren naar de lesinhoud en ook de kans op het maken van fouten neemt toe. (Willingham, 2017).

Gemiddeld duurt het vijf seconden om weer terug te keren naar de taak en bij kinderen met ADHD zelfs achttien seconden (Barkley, 2013). Als de onderbreking langer duurt, of complexer is en meer aandacht vraagt, dan duurt het ook langer om weer op hetzelfde niveau van concentratie terug te keren. Uit onderzoek bij verplegers is bekend dat ze meer fouten maken naarmate het aantal onderbrekingen toeneemt. Ook de ernst van de fouten neemt toe (Westbrook e.a., 2010).

DIDACTISCHE STILTE

Soms vatten we stilte op als een teken dat leerlingen niet betrokken zijn of denken we dat ze passief zijn. Maar een klas waarin leerlingen in stilte twintig sommen van het bord maken is actiever dan een klas waarin de leerkracht twintig vragen stelt en beurten geeft. In de ene klas maken alle leerlingen twintig sommen, in de andere klas maakt iedere leerling er misschien één.

Stilte geeft leerlingen ook de kans om de vaart van de leerkracht en klasgenoten even te verlaten en de leerstof in eigen tempo te laten bezinken (Ernweb, com, 2018). Geef leerlingen tijdens de les daarom regelmatig de opdracht om voor zichzelf te noteren wat ze tot dan toe hebben geleerd (Joosten & Van Laar, 2016). Samenwerken en overleggen dragen bij aan leren, maar stilte doet dat ook (Catapano, 2018). Stop zelf ook eens bewust met praten op verschillende momenten in de les. Door te zwijgen geef je

Figuur 1: Lawaai hindert leren (Illustratie: Ruud Bijman).

leerlingen de kans te verwerken wat er zojuist is uitgelegd. Het opnemen van nieuwe leerstof gaat beter als hiervoor de tijd wordt genomen. Laat een stilte vallen nadat je iets belangrijks hebt gezegd, zodat het extra nadruk krijgt en de leerlingen het beter onthouden.

In 1882 schijft Jan Geluk in het 'Woordenboek voor opvoeding en onderwijs' het volgende over stilte en rust:

'Het geestelijk voedsel, dat door de leerende jeugd wordt opgenomen, moet verwerkt, geassimileerd worden, en daartoe moet men den jeugdigen geest tijd laten.'

Ook tijdens het stellen van vragen is stilte een waardevol didactisch instrument. We zijn als leerkrachten geneigd om bij een uitblijvend antwoord van een leerling de stilte op te vullen met aanvullende vragen en aanwijzingen of geven een andere leerling de beurt. Gun een leerling tijd om de vraag te verwerken en in het geheugen te zoeken naar een antwoord. Onderzoek van Rowe (1972) laat zien dat leerkrachten gemiddeld slechts één seconde denktijd

bieden. Dat is te kort om goed te kunnen antwoorden. In het bijzonder leerlingen met speciale onderwijsbehoeften zijn gebaat bij denktijd. Wacht na het stellen van een vraag drie tot vijf seconden voordat je de stilte opvult (Rowe, 1972). Bij leerlingen met een tragere verwerkingssnelheid, zoals bijvoorbeeld leerlingen met autisme, wacht je zelfs tien seconden (de Bruin, 2009). Ook voor leerlingen met een taalontwikkelingsstoornis is het fijn als je ze wat meer denktijd geeft (Sanders, 2017).

Nog beter is het om na het stellen van een vraag niet direct een naam te noemen. Bied denktijd aan de klas als geheel en noem pas na vijf seconden een naam (Rowe, 1972). Op deze manier denken alle leerlingen na, in plaats van alleen degene wiens naam wordt genoemd. Zodra je een naam noemt, stopt de rest van de klas met denken. Stel daarom eerst een vraag, bied vervolgens denktijd en geef tot slot een beurt. Ook reageren we vaak erg snel op het antwoord van de leerling; gemiddeld in 0,9 seconde (Rowe, 1972). Laat het antwoord even bezinken en bedenk welke feedback je het beste kunt geven. Door hiervoor de tijd te nemen, verbeter je de kwaliteit van je feedback. Probeer niet zo snel mogelijk, maar zo goed mogelijk te reageren.

PEDAGOGISCHE STILTE

De samenleving wordt steeds sneller en drukker. Leerlingen staan bloot aan veel beelden, geluiden en prikkels. Hoe meer afleiding er is in de levens van kinderen, hoe meer de school hieraan tegenwicht moet bieden. School moet kinderen in aanraking brengen met zaken die zij elders niet kunnen ervaren. Bedenk dat sommige kinderen tijdens stilte kunnen 'herstellen' van een teveel aan prikkels. Hierdoor kunnen ze op later weer 'scherp' zijn.

Je kunt stilte ook gebruiken om de orde te handhaven. Een leerling die storend gedrag vertoont, kun je weer in het gareel krijgen door een stilte te laten vallen. De leerling voelt dat de stilte bedoeld is om hem weer bij de les te krijgen zonder dat je hoeft te waarschuwen met woorden (Teitler, 2017).

Stilte heeft ook een opvoedende waarde. Vraag je leerlingen expliciet om focus en stilte tijdens de instructie of het maken van een complexe opdracht. Hierdoor leren ze om hun eigen impulsen te onderdrukken, rekening te houden met klasgenoten en te focussen op een taak.

GEWENST GELUIDSNIVEAU

Een goed hulpmiddel om de gewenste mate van geluid zichtbaar te maken is een stemvolumemeter. Hierop geef je aan hoe hard er mag worden gesproken tijdens bijvoorbeeld het zelfstandig werken. Kies je omschrijving zorgvuldig: 'zachtjes praten' geeft ruimte voor interpretatie, 'spreken met je groepjesstem' is direct duidelijk.

Ga er niet van uit dat leerlingen weten dat ze stil moeten zijn, maar leer het gewenste gedrag expliciet aan om verstoringen en waarschuwen tijdens de les te voorkomen. Teveel waarschuwen schaadt je relaties met kinderen.

STILTE EN ONDERWIJSBEHOEFTE

In vrijwel alle klassen zitten leerlingen met speciale onderwijsbehoeften. Veel van deze leerlingen zijn snel overprikkeld en functioneren beter bij structuur en rust in de klas. Stilte helpt hen om zich beter te concentreren en voorkomt overprikkeling. Zorg er daarom voor dat stilte deel uitmaakt van je pedagogische basisaanbod.

Leerlingen met autisme zijn vaak zeer gevoelig voor overprikkeling door bijvoorbeeld lawaai (Berckelaer-Onnes e.a., 2018). Ook leerlingen die zich onveilig voelen (door de thuissituatie of de groep) zijn

gevoelig voor lawaai en afleidingen. Hun brein is er op ingesteld alles in de gaten te houden en ze zijn gespist op gevaar (Perry & Salavitz, 2014). Deze hyperalertheid verstoort de concentratie. Stilte in de klas is voor deze leerlingen dan ook een belangrijke voorwaarde om tot leren te komen.

Getraumatiseerde leerlingen daarentegen kunnen soms juist last hebben van de stilte. Hun gedachten dwalen op die momenten sneller af naar de vervelende gebeurtenissen die ze hebben meegemaakt en ze kunnen in een 'gedachtenloop' terecht komen. (Lindauer & Boer, 2012). Overleggen met klasgenoten en samen werken en uitwisselen zijn voor hen juist belangrijke afleidingsmomenten. Ook onderprikkelde kinderen zullen juist de prikkels van het samenwerken appreciëren (Thoonsen & Lamp, 2015).

TOT SLOT

In een effectieve klas staan het welbevinden en het leren van de leerlingen centraal. Soms zijn daarvoor overleg en samenwerking nodig, maar soms ook stilte en zelfstandigheid. Een stille klas is geen garantie dat er geleerd wordt, een klas met actieve leerlingen is dat evenmin. In beide situaties kunnen leerlingen bezig zijn met heel andere dingen dan de leerstof die

Figuur 2: Onderbreking hindert het leren (Illustratie: Ruud Bijman, vrij naar: monkeyuser.com/2018/focus)

wordt onderwezen. Zorg voor afwisseling van werkvormen waarbij gepraat moet worden en waarbij leerlingen stil moeten zijn. Laat ze samenwerken en zelfstandig werken. Stilte in de klas? Voeg het toe aan je didactische en pedagogische repertoire!

TIPS

- Wissel momenten van overleg en interactie af met momenten van stilte en verwerking.
- Voorkom storingen door heldere teamafspraken. Spreek bijvoorbeeld af om jarigen de klassen niet te laten rondgaan tijdens lestijd.
- Realiseer denktijd na een vraag en geef dan pas een beurt.
- Leer kinderen expliciet aan welk geluidsniveau je verwacht en maak dit zichtbaar.
- Bedenk dat voor sommige kinderen stilte betekent dat ze kunnen 'herstellen' van een teveel aan prikkels. Hierdoor kunnen ze op een later moment weer 'scherp' zijn.
- Neem momenten van stilte op in het basisaanbod: alle leerlingen profiteren hiervan, maar de zorgleerlingen in het bijzonder.

Figuur 3: Een stemvolumemeter (Bron: MeesterTim.nl).

MARCEL SCHMEIER IS WERKZAAM BIJ EXPERTIS ONDERWIJSADVISEURS & ANTON HOREWEG IS EIGENAAR VAN GEDRAGSPROBLEMENIN-DEKLAS.NL.

LITERatuurVERWIJZINGEN

- Arbocataloguspo.nl (2017). Klaslokaal, lawaai, oplossing. Verkregen via bit.ly/2uKZ37u.
- Barkley, R.A. (2013). Taking Charge of ADHD. The Complete Authoritative Guide for Parents. P.40 New York: Guilford Press.
- BBC (2002). Pupils exposed to 'too much' noise. Website BBC. co.uk, 22-04-2002, verkregen via bbc.in/2GtWouM.
- Berckelaer-Onnes, I. van; Degrieck, S. & Hufen, M. (2018). Autisme en zintuiglijke problemen. Amsterdam: Boom uitgevers.
- Bronzaft, A.L. & McCarthy, D.P. (1975). The Effect of Elevated Train Noise On Reading Ability. Environment and Behaviour, Volume: 7 issue: 4, page(s): 517-528.
- Bruin, de. (2009). Geef me de 5. Een praktisch houvast bij de opvoeding en begeleiding van kinderen met autisme. Doetinchem: Graviant.
- Catapano, J. (2018). Classroom Management: Silence is the Sound of Thinking. Verkregen op 19-03-2018 via bit.ly/2uGr67W.
- Ernweb.com (2018). The use of silence in teaching. Verkregen op 19-03-2018 via bit.ly/2J9UExY.
- Joosten, A. & Laar, van S. (2016). Mag het geluid uit? Website Trajectum.hu.nl, 24-06-2016, verkregen via bit.ly/28UJImq.
- Leefmilieu Brussel (2014). Vademecum voor geluidsoverlast in de scholen. Brussel: F. Fontaine & R. Peeters.
- Leefmilieu Brussel (2015). De geluidsomgeving op school. Bye bye lawaai! Brussel: F. Fontaine & M. Gryseels.
- Lindauer, R. & Boer, F. (2012). Trauma bij kinderen. Houten: Lannoocampus.
- Mealings, L. (2015). Students struggle to hear teacher in new fad open-plan classrooms. Website Theconversation.com, 10-02-2015, verkregen via bit.ly/2q2741Y.
- Perry, B. & Salavitz, M. (2014). De jongen die opgroeide als hond en andere verhalen uit het dagboek van een kinderpsychiater. Schiedam: Scriptum
- Rowe, M.B. (1972). Wait-Time and Rewards as Instructional Variables: Their Influence on Language, Logic, and Fate Control. ERIC, April 1972, verkregen via bit.ly/2q0Sl8v.
- Sanders, B. (2017). Taalontwikkelingsstoornissen in de klas. Praktische handelingsadviezen en tips. Houten: Lannoocampus.
- Teitler, P.I. (2017). Lessen in orde. Handleiding voor de onderwijspraktijk. Bussum: Coutinho.
- Thoonsen, M. & Lamp, C. (2015). Wiebelen en friemelen in de klas. Over de invloed van zintuiglijke prikkelverwerking op leren. Huizen:Pica
- Westbrook, J.I., Woods, A., Rob, M.I., Dunsmuir, W.T.M., Day, R.O. (2010). Association of Interruptions With an Increased Risk and Severity of Medication Administration Errors. Arch Intern Med., verkregen via bit.ly/2uEyzV8.
- Willingham, D. (2017). Irrelevant interruptions and their cost to thinking. Website Daniel Willingham – Science & Education, 03-12-2017, verkregen via bit.ly/2GsBEgi.